

Ερεθιστικός προβληματισμός για την πεζογραφία της Μεταπολίτευσης

Δημοσθένης Κούρτοβικ «Η ελιά και η φλαμουριά. Ελλάδα και κόσμος, άτομο και Ιστορία στην ελληνική πεζογραφία 1974-2020», εκδόσεις Πατάκη, 2021

«Η σημερινή κριτική κινείται (ή συνθλίβεται) μεταξύ βιβλιοπαρουσίασης και μελέτης της λογοτεχνίας, δηλαδή μεταξύ φιλικής φιλοφρόνησης και αναλυτικής ερμηνείας». Αυτό το πρόβλημα (ταυτότητας) είχε επισημάνει σε άρθρο του στην «ΕφΣυν» (5-6/10/2019) ο οξυδερκής Δημήτρης Τζιόβας, καθηγητής νεοελληνικών σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Μπέρμινγχαμ. Ο Δημοσθένης Κούρτοβικ συμφωνεί μαζί του. Στο καινούργιο συνθετικό δοκίμιό του για την ελληνική πεζογραφία της Μεταπολίτευσης υπογραμμίζει ότι, ναι, «η κριτική, χωρίς επικοινωνιακό διάλογο και αντιπαραθέσεις, δύσκολα θα επιβιώσει» κι από αυτό, χαμένη θα βγει η λογοτεχνία που κινδυνεύει να γίνει «υπόθεση μόνο των κλειστών αναγνωστικών κοινοτήτων».

Το βιβλίο *Η ελιά και η φλαμουριά* αποδεικνύει την προσπάθειά του να πετύχει το εντελώς αντίθετο. Και το καταφέρνει σε εντυπωσιακό βαθμό. Διότι με την προσέγγιση που έχει επιλέξει, ανοίγει τη συζήτηση τόσο προς το ανήσυχο γενικό κοινό όσο και προς τους ειδήμονες που ξέρουν να εκτιμήσουν τη μη κομπορμιστική σκέψη. Ο χαρακτηριστικός τίτλος του βιβλίου παραπέμπει μεταφορικά στη μεταπολιτευτική πεζογραφία της Ελλάδας (ελιά) που το 1974-2020, ή μάλλον, όπως προτείνει ο συγγραφέας, κατά τις υποπεριόδους 1974-1990 και 1990-2000, ανοίγεται στην παγκόσμια πραγματικότητα (φλαμουριά), και κατορθώνει «να δώσει στον μύθο νέες μορφές».

Ο Κούρτοβικ, που είναι παράλληλα ανήσυχος πεζογράφος και μεταφραστής, εστιάζει περισσότερο σε βιβλία παρά σε συγγραφείς, και εξετάζει τους τρόπους με τους οποίους η πεζογραφική παραγωγή αυτής της κρίσιμης 45ετίας «είδε» τις διάφορες πτυχές της νεοελληνικής περιπέτειας και συνέλαβε τα συνειδησιακά, κοινωνικά και εθνικά διλήμματα που έθεσε η μετάβαση της χώρας σε μια εντελώς καινούργια συνθήκη μετά το 1974. Κριτικός με 30χρονη θητεία στον Τύπο

(1984-2017 «Σχολιαστής», «Ελευθεροτυπία», «Τα Νέα») ακολουθεί εδώ μια προσέγγιση που δεν είναι αξιολογική ούτε αισθητική, όπως στην τρέχουσα κριτική. Το δηκτικό ύφος που είχαν πολλές βιβλιοκριτικές του, απουσιάζει. Το βιβλίο του υπερασπίζεται την ελληνική πεζογραφία χωρίς να την βάζει στο εικοσοστάσι και χωρίς να την κλείνει σε θεωρητικά σχήματα, αλλά πυροδοτώντας προβληματισμούς ή και ενστάσεις, καλλιεργώντας απορίες, ερεθίζοντας το ενδιαφέρον των αναγνωστών και αναγνωστριών. Χωρίς να βγάζει θέσφατα συμπεράσματα, χωρίς να δίνει οριστικές απαντήσεις, προκαλεί ερωτήματα.

Ήταν ή όχι η «λογοτεχνία της Κρίσης» ένα κατασκευάσμα; Η ανταπόκριση των Ελλήνων συγγραφέων φανερώνει άραγε διάθεση βαθύτερης συνειδησιακής επεξεργασίας (της); Γιατί η παρωδία και η σάτιρα έγιναν ένας φακός μέσα από τον οποίο η πεζογραφία αντιμετώπισε την ελληνική κοινωνία στη δεύτερη φάση της Μεταπολίτευσης; Πώς να ερμηνεύσουμε το ότι, σ' αυτήν την υποπερίοδο, το κοινωνικό μυθιστόρημα «έχασε την περίοπτη θέση που κατείχε άλλοτε» στη λογοτεχνική παραγωγή; Κέρδισε σε βάθος, υποστηρίζει ο συγγραφέας. «Αντί να χαρτογραφεί το κοινωνικό έδαφος, σκανάριζε τώρα το κοινωνικό υπέδαφος». Και τι σημαίνει το ότι την περίοδο 1990-2020, η διαχείριση της μνήμης του Εμφυλίου παραμένει προβληματική, αλλά ο ίδιος ο Εμφύλιος δεν ορίζει πια την οπτική γωνία από την οποία οι συγγραφείς παρατηρούν και κρίνουν τη νέα πραγματικότητα; Σημαίνει, γράφει ο Κούρτοβικ «απαλλαγή από παλιότερες ιδεολογικές αγκυλώσεις, από την άλλη όμως μπορεί να φανερώσει μια κάποια αμηχανία, γιατί η κριτική στάση δεν μπορεί να αντλήσει ενέργεια από ένα εναλλακτικό όραμα (πράγμα που για τη λογοτεχνία πάντως δεν είναι απαραίτητα κακό)» κ.ο.κ.

Μας λείπει η Μάρη Θεοδοσοπούλου. Εκτιμούσε τον Κούρτοβικ, και θα μπορούσε να παρουσιάσει την πολύ ενδιαφέρουσα προσέγγισή του συγκριτικά με τα ογκώδη έργα αναφοράς των κριτικών Βαγγέλη Χατζηβασιλείου *Η κίνηση του εκκρεμούς. Άτομο και κοινωνία στη νεότερη ελληνική πεζογραφία: 1974-2017*, και Ελισάβετ Κοτζιά *Ελληνική πεζογραφία 1974-2010 Το μέτρο και τα σταθμά*, που κυκλοφόρησαν το 2018 και το 2020 (εκδ. Πόλις).

ΜΙΚΕΛΑ ΧΑΡΤΟΥΛΑΡΗ